

Književne novosti

A. Aškerc: Junaki. Epske pesnitve. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 3 K, elegantno vezani 4 K 50 h.

Ivan Cankar: Nina. Založil L. Schwentner, v Ljubljani 1906. — Cankar se ves čas svojega umetniškega delovanja, odkar se je postavil na lastne noge, ni dosti zmenil za čitajoče občinstvo in je s čimdalje večjo in suverensko samozavestjo hitel naprej, kamor je mislil, da ga vleče njegovo umetniško srce. Seveda je množica zaostajala in nič ni pomagalo, da so kritiki vedno vpili za njim, naj se ozre, naj poda roko — narodu. Cankarju pa je ob tej rodoljubni skrbi kvečjemu zaigral okrog usten ironičen nasmeh, ki ga ni prav nič motil pri krepki hoji po vzpenjajočih se stezah. Včasih ga je pripeljala pot na prijazno zelenico, kjer so rasle poleg planik tudi navadne cvetke, ki si jih je zataknil za klobuk, zavriskal in zažvižgal, kakor delajo slovenski fantje po vaseh. Brž se je vzradostilo srce kritikom, češ, spametoval se je, počakal bo, da hodimo enakim korakom, ki se prilega našim pretolstim ali presuhim bedrom. Ali komaj je začutil smeli hribolazec hrkajoče odkašljevanje množice za seboj, že je imel pot pod nogami in je čilo stopal po stezi, ki je strmo držala med skalovje. Razočarani so bili že samo kritiki, kajti takozvani narod je bil vesel, da se je smel izpočiti na prijetni zelenici, ki vendar ni — pod morsko gladino. Vendar smo bili ponosni na izvršeno pot! Cankar pa je stopal po strmih in neuhojenih stezah, koder se še ni brusila slovenska peta. Tuintam se je prikazal opazovalcem izza skalnatega roba, se malo ozrl, malo oddahnil in zopet stopal. Včasih pa ga je objela megla, kakor je pač navada v planinskih višinah, in morda je pogrešil trdnih točk, kjer bi se orijentiralo njegovo oko. Morda ga je za hip tudi obšel dvom, morda ga je zazeblo v tej osamelosti sredi trdih skal in meglenih oblakov; včasih ga je morda zaskrbelo radi daljnje poti, če se ne konča s prepadom, in ni izključeno, da si je zaželel človeka, saj je človek človeku vendar najboljši kompas. Ali potegnil je oster piš, megla se je razdelila, svet krasote in svetlobe se je odkril strmečemu očesu, srce pa je zatrepetalo, prevzeto od čarobnih oblik in barv, ki so se v deviški lepoti kazale umetniškemu pogledu.

Če morda ta prispodoba pojasnjuje Cankarjevo umetniško pot, tedaj so plodovi meglene višine dela à la Hiša Marije Pomočnice, Gospa Judit itd. Skoraj v neprodirno meglo pa se je zavil fantastni pisatelj z najnovejšim proizvodom, z Nino. Vztrajajoč na svojem kritičnem stališču, nočem učiti umetnika, kako bi bil moral pisati, pač pa odklanjam delo, katerega vsebine niti približno pri vsem trudu nisem mogel s sigurnostjo ujeti. Priznati moram, da sem po vsakem branju drugače tolmačil te sfingične pripovedi anonimnega junaka, da, mislil sem celo, da so to le gole fantazmagorije blaznega človeka, kateremu je bila dodeljena kruta milost, pred svojim koncem še enkrat gledati žalostne podobe prebitega in ubitega življenja. Šele risba ob koncu knjige in epilog sta me prepričala, da mora biti vendar položena v to delo jedrnatejša in filozofska ideja. Morda je sploh risba res najboljši tolmač misli, ki giblje in nosi dejanje, ki se giblje skoraj izključno v abstraktnih sferah duševnega življenja. Narisana pa je smrt s prekrizanima rokama, sedeča na kupu knjig, držeča v desnici skrhano koso na tla oprto; z velikimi latinskimi črkami stoji zapisana zgoraj beseda — finis.

Torej smrt — konec! Umirajoči Kette pa je pel: „In smrti ni! Jaz vidim le življenje,“ in v tem tiči vsa modrost tega, kar imenujemo življenje in smrt. Posameznik premine, ali zakaj pozabimo, da je mineval, ko je živel? Zato ne, ker tega niti vladar duh, niti sosednji atomi niso spoznali kot kaj nenaravnega, kot nekaj proti življenjskemu principu naperjenega. Isto je tudi s človeško družbo in najbrže z vsem, kar imenujemo življenje. Kdo ve, kje so meje življenju, kdo more določiti, kje so meje telesu in duhu, kje in kako se dotika živa ali organizovana materija s takozvano neživo. Zato pa življenje samo nikoli ne more modrovati, dokler živi življenje celote, dokler se ne postavi v nasprotje s celoto. Zato se starec čudi, da tako mladi mrjo, ko sam ne čuti starosti, zato se grobokopa nad sveže izkopano jamo režita in smeje vstajata iz nje, nad katero bosta brez vseh nevšečnih misli s tekom zaužila obed, kamor ga jim nese rdečelična mlada žena. Čemu neki ne! Ali hrani kako grozo jamica, v katero pogrezne kmet spomladi žitno zrno, da premine, ko je dalo svojo življenjsko silo podobnim stvorom povečano in pomnoženo? Človeštvo kot skupina sploh ne modruje, ampak živi krepko in nepremakljivo življenje nerazdeljeno in enako.

Šele tisti modruje, ki ga je kakršnakoli sila pahnila iz ravnotežnega razmerja s celoto, kar pa je nenormalno, recimo — nezdravo. Šele oni spozna, da reka teče mimo njega, ki se je postavil na breg. Odtod tudi izvira tragični pojem usode, ker se namreč posameznik meri s celoto, kar pa je življenjska in logična hiba.

To pa je sploh le prikazen človeškega življenja, ker le človek ima to sposobnost, da stavi sebe ne le v kontrast z ostalim življenjem, ampak tudi v nasprotje s celoto bitij svoje vrste. Prvo je mogoče, ker se čuti sam kot središče posebnega sveta, drugo, ker se je samoohrana pri človeku postavila v nasprotje z ohrano celote. Obe stališči sta izvir neskončni bedi, ker prvič išče človek opore za vladno lastnega sveta izven sebe, nato v sebi, v notranji koncentraciji, drugič ker posameznik pod pretvezo, da se bori za osebno in družabno srečo in svobodo, skuša v resnici postati le — tiran. Iz tega izvirajo nešteti konflikti, ki jim malokdo ve izvor in odpomoč. Instinktivno je iskal človek, ker je bilo neizogibno skupno življenje, omejitve tem konfliktom in je našel zoper višje ali notranje konflikte moralo, zoper zunanje ali gmotne zakon, oboje pa se po časih in narodih izpreminja in torej nima nič opraviti z direktnimi, od višjega bitja danimi predpisi.

Predstavljajoč življenje po najskritejših in najsplošnejših silah, ki je gibljejo je umetnost izkoristila te višje konflikte v svoje namene, in človeštvo se je pač po naravni sposobnosti in po podedovanih tradicijah navadilo smatrati take konflikte za lepe in koristne za moralno stran svojega bitja. Ker pa smo prej rekli, da konflikt nastane le radi tega, ker se slabejša moč po krivici postavi po robu splošni, torej absolutni, zato mora posameznik podleči, in iz tega je izvirala vsa klasična dramatična umetnost. Moderno razumevanje in reševanje konfliktov torej pomeni pravzaprav površnejše tolmačenje, ker se da voditi navideznim učinkom pouličnega življenja. Seveda je to opravičeno v duhu časa, ker danes hitreje, torej površneje živimo. V tej luči Cankarjeva filozofija, ki ji včasih po pravici očitamo fatalizem in cinizem, ni tako grozna, zato ker se giblje na površju, ker ne gre stvari nikoli do dna, marveč zastopa umetnik vedno stališče posameznika ali manjših skupin, ki je navadno izraz njegove osebnosti. Pač pa utegne prispevati ta filozofija k površnemu razumevanju življenja, ima poleg tega vso sposobnost, da vceplja lahkomišelnemu čitatelju nekako apatijo in malodušnost, ker pisatelj s svojo blestečo zgovornostjo, z bogastvom svojih poetičnih podob in smelo izrečenih globokih misli frapira in se lahko zdi, kakor da ni apela proti njegovemu razumevanju stvari.

S temi vrsticami sem sicer malo globlje posegel v Cankarjevo filozofijo, mislim pa, da sem tudi očrtal okvir, v katerem se giblje dejanje njegovega pričujočega spisa. To dejanje je pravzaprav revno in obsega skoraj izključno človeško notranje življenje, vendar je ideja, na kateri sloni delo, splošnega človeškega, narodnega in osebnega pomena. Junaka sta pravzaprav dva: brezimni pripovedovalec in njegova ljubica, napol otroška Nina, ob katere postelji sloni on in ji v sedmerih večerih razklada hipne misli in želje, kakor tudi spomine iz preteklih dni. Oba sta negativni količini, oba človeka, ki ju je vrglo valovje življenja na prod, kjer mislita, da sta rešena, govorita o vstajenju in boljši bodočnosti, a sama nista v srcu prepričana o možnosti tega — čudeža. Da, čudež bi bil, da bi kdo sam sebe za lase potegnil iz močvirja, saj sta oba bolna na duši in telesu, oba oblatena od greha in mislita, da sta rešilna angela drug drugemu. Kdor je rojen v nizkoti, ta spada v mrak in temo, po kateri hrepeni srce, dasi ustnice drugače govorijo. In tragični boj spoznanja in poslednjega trpkega razočaranja, to je glavni predmet Cankarjevi umetnosti, ki jo razvija v sedmerih poglavjih. A ker je nezdravo srce, so nezdrave tudi misli; razgreta domišljija, od furij smrtnega strahu gnana in mamljena od upa pogrezajočega se človeka, bega kakor nemirna vest od sedanosti v prihodnost, od prihodnosti v preteklost, od resnice k izmišljotinam, od mračnega hipa k neveseli, ali od časa okrašeni preteklosti. To je moral biti edini razlog, da je Cankar tako nejasen, da mu begajo misli kakor žarek, ki ga odbija zrcalo v roki igrajočega se dečka. Da, to je realitika čuvstev in misli, ki pa se vendar ne dajo z današnjimi sredstvi — fotografirati, kar bi moral vedeti umetnik, ki je odvisen od svojih sredstev.

Okoli tega fantastno nestalnega jedra so nanizane vsakojake podobe, ki so često kaj v lahki zvezi z dejanjem, in baš te partije so včasih, ker so poetične in vendar plastično izrisane, največje umetniške vrednosti. Pred vsem treba omeniti prekrasni opis junakove mladosti in zlasti njegove simbolične poti v gozd po butaro suhljadi, pravi biser Cankarjeve blesteče umetnosti, ki ima veliko podobnost i po značaju i po tehničnem pomenu za ves umotvor s Franckino božjo potjo na romarsko goro (Na Klancu). Bolj realistično očrtana sta (v 6. noči) jetični mož in vlačgarska žena, ki se sovražita iz dna duše, in vendar vztrajata pod eno streho; ta s peklensko zlobnostjo osoljena medsebojna pazljivost ima precejšnjo podobnost s „smrtjo kontrolorja Stepnika“ (Ob zori, spisal isti pisatelj). Sploh pa so videti še mnogi drugi klasični opisi prizorov in podob iz predmestnega življenja, stvari, kjer se je izkazal Cankar tudi prej že mojstra. Končno moram še opozoriti na lepo in pretresljivo mesto, kjer je postavil pisatelj žalosten spomenik naši slovenski umetnosti, rišoč velikansko, črno hišo ob leni vodi, ki jo imenuje — veliko mrtvašnico. To je tisti dom, iz katerega je izšel tudi junak naše knjige, to je zgradba, kjer je živel tudi Peter Novljan, tam pa sta hrepenela in umrla tudi Kette in Murn — na isti postelji, pod isto rdečo odejo v revščini in zapuščenosti. Sem se misli vrniti vsaj enkrat pred smrtjo tudi naš junak, saj kdor je enkrat bil notri, ta vzljubi ta mrki dom in hrepeni po njegovih mračnih, vlažnih prostorih, in kamor gre, hodi za njim ta brezmejna mrtvašnica.

To so zamolkli akordi, ki nam zvane na uho iz te knjige; niso povsem novi, a pristni Cankarjevi so, ki so se enkrat zmedli in zapeli v strašni disonanci. Eno-lično zvane sicer in skoraj dolgočasna je sedmerovečerna povest enega človeka z enim glasom, dasi se hitro in včasih prehitro ter neposredno menjavajo slike. Morda je bilo treba umetniku iz kakršnegakoli vzroka, da je vsul na nas to neurejeno in mračno bogastvo svoje fantazije, kakor je potrebno, da oblaki preprežejo jasno nebo,

da grom bobni, da buče vetrovi, ker po nevihti je zrak toliko čistejši, dol in gora pa nam odsevata v prerojeni krasoti. Že se napoveduje novo Cankarjevo delo, dostojno njegovih najboljših proizvodov.

Dr. Iv. Merhar.

„Tilho in drugi“. Zbirka humoresk in satir. Spisal Ferdo Plemič. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 2 K, elegantno vezani 3 K. O tej knjigi še izpregovorimo.

„Talijska“, 23. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fran Govékar. „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Ta zvezček prinaša šaloigro „Cigani“, spisal Jakob Dolinar, in stane 80, po pošti 85 h.

Dr. Fr. Ilešič: Novomeški prošt Fran Nikola Peršič. (1790—1797) Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida. — Odtisk iz „Izv. Muz. društva za Kranjsko“. — Ljubljana, 1906. Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

„Slovenski sokolski koledar“ za leto 1907. Uredil Miroslav Ambrožič, vaditelj „Sokola“ v Ljubljani. II. letnik. V Kranju 1906. Izdal in založil vadiateljski zbor „Sokola“ v Kranju. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. Cena temu ročnemu in jako praktičnemu koledarju, ki obsega tudi več Sokolstva tičočih se člankov, je 1 K, po pošti 1 K 10 h. Dobiva se pri izdajateljih v Kranju.

Leposlovna knjižnica. I. zvezek: Razporoka. Roman, francoski spisal Pavel Bourget, preložil A. Kalan. Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani, tiskala tiskarna „Kat. tisk. društva v Postojni“. Cena broširani knjigi 2 K, vezani 3 K, po pošti 8 h več. Leposlovna knjižnica izhaja četrtletno. Prinašala bo v prvi vrsti prevode iz tujih literatur, a ne izključuje tudi izvornih del. — Prvi zvezek je čedno opremljen.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. so sledeče: 1. Zgodbe sv. pisma, Slovencem pričel razlagati dr. Frančišek Lampe. 13. snopič. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 2. Sveta družina, vzor krščanskim družinam. Nauki in molitve v posnemo in češčenje sv. družine nazareške. Spisal J. M. Seigerschmied. 3. Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. 4. Uporniki. Povest. Spisal Ivan Lah. „Slovenskih Večernic“ 58. zvezek. 5. Lešniki. Knjiga za odraslo mladino. Spisal Jožef Stritar. 6. Pri severnih Slovanih. Potopisne črtice s slikami. Spisal Josip Lavtižar.

Dr. Ivan Žmavc je zasnoval novo socialno teorijo, slonečo glavno na prirodnih vedah in energetiki. Naslov dotičnemu spisu je: Elemente einer allgemeinen Arbeitstheorie. Beiträge zur Grundlegung einer neuen Wirtschafts- und Rechtsphilosophie in je izšel kot 48. zvezek „Berner Studien“, ki jih izdaja vseučilišni profesor dr. L. Stein. Cena 1 M (1 K 20 h).

Viljem Rohrman: Kmetijsko gospodarstvo. Cena vezanemu izvodu 1 K 60 h, po pošti 20 h več. Založila „Zvezna trgovina“ v Celju, pri kateri se knjiga tudi dobiva.

Dr. Franc Simonič: Slovenska bibliografija. I. Del: Knjige. (1550—1900). Izdala in založila „Slovenska Matica“. V Ljubljani 1905.

To je ena izmed tistih knjig, ki se do nje popne zase vsak narod le tekom vsakih 100 let, ali morda niti v takih obrokah ne. — Takozvano občinstvo korači mimo nje, ne da bi jo ošinilo s pogledom, a vsak raziskovalec slovstva in kulture sploh jo jemlje vedno in vedno v roke. Taka knjiga je, zanj isto, kar za planince seznamek markiranih potov, in opravlja isti dvojni posel: ona mu prvič pokaže, kar je že storjenega dela, in ga drugič s tem opozarja, koliko dela še njemu preostaja. Oboje je za vsakega delavca, ki hoče več nego delati brez smotra, temeljne važnosti.